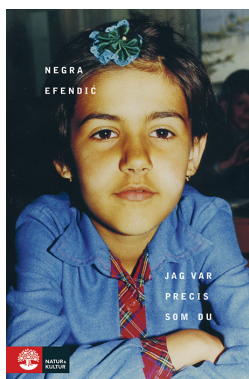

Åsa Magnusson

En berättelse om flykt

Om Negra Efendićs
Jag var precis som du

Det finns en kompromisslöshet hos Negra Efendić som tilltalar mig. En lust att ställa till svars och en vilja att själv vara en aktiv del av historien, som inger hopp. Den som kliver in i och rådbårkar sitt öde, vad det än må innefatta, utgör en viktig röst i berättelsen om vår samtid och det gör Jag var precis som du till en så angelägen bok.

BOKENS DAG

Det är en sorgens sommar. En underbar son har gått bort och jag trevar mig fram i tillvaron. Någon säger att det är en vacker sommar, jag funderar en stund och tänker att det nog stämmer, även om jag inte lagt märke till det.

Livet blev inte som jag tänkt mig. Det tog en oväntad vändning och nu finns det ingenting annat att göra än att försöka förhålla sig till det. Minnen blandas med nuet och får en ny innebörd utifrån det som har hänt. Jag andas, rör mig, gråter, läser, försöker hitta nya rutiner och runt omkring mig pågår världen för fullt. En ny, hårdare asyllag klubbas i Sverige. Efter en folkomröstning väljer det brittiska folket att gå ut ur EU. Fotbollskamper utkämpas under rigorös bevakning. Människor beger sig på semester till kända och okända platser, återförenas och skiljs åt, och nya terrordåd avlöser varandra. Existensen gungar på mer än ett håll. Frågan om hur ett liv ska levas ställs sida vid sida med frågan om hur ett samhälle, i dagens globaliserade värld, ska se ut. Det finns inga enkla svar, men jag söker febrilt, för det är också en sökandets sommar.

Jag var precis som du inleds med att den sjuåriga Negra, iförd mörkblå kjol och vit skjorta, repeterar kampsånger i huvudet för att komma ihåg dem när hon under firan-

det av »Republikens dag« ska svära pionjärseden och bli medlem av det jugoslaviska pionjärsförbundet. Jugoslavernas landsfader Tito lever inte längre, men hans anda fortsätter att prägla offentliga institutioner, samtidigt som en återhållen nationalism börjar göra sig påmind i olika delar av landet.

Boken är indelad i två delar, där Negra Efendićs självbiografiska berättelse varvas med sakliga TT-telegram och insprängda reportage skrivna av den vuxna reportern Negra. Inledningsvis utspelar sig handlingen under den senare delen av åttiotalet i den lilla bosniska byn Brezovo Polje nära gränserna till Kroatien och Serbien. Där bor Negra med sin mamma, som är föreståndare för det lokala postkontoret och den enda i byn med tillgång till telefon, hennes pappa, geografiläraren, och brodern Jusuf, som är ett par år äldre. De lever i gemenskap med människor från de omkringliggande byarna. Människor som har olika etniska ursprung och olika trosinriktningar. Den egna byn växer samtidigt som Negra anstränger sig för att vara en duktig pionjär och vinner den årliga tävlingen »I Titos revolutionsspår«. I det liv som beskrivs lever människorna utan tanke på att livet snart drastiskt kommer att förändras; med den tillit vi har till det vardagliga och den självklara plats i en framtid vi tillskriver oss så länge ingenting förändrar oss att uppfatta tillvaron på något annat sätt.

Så inträffar det som legat och pyrt under ytan, ett långdraget inbördeskrig tar sin början och ingenting blir längre som det skulle ha blivit. Plötsligt ställs livet

Negra Efendić. Foto: Sofia Runarsdóttir.

på sin spets och människors val och handlingskraft blir avgörande för hur deras egen och deras närmastes framtid kommer att se ut. Det, tillsammans med möten med andra människor och deras inställning till det som sker, bildar det vi kanske skulle kalla för ett öde. För Negras del påbörjas resan från Brezovo Polje. Hon reser först till Kroatien med sin mormor för att så småningom återförenas med sin familj där i väntan på händelsernas utveckling.

Redan skildringen av Negra som barn bär reporterns iakttagande och vakna blick: Vad är viktigt i sammanhanget? Vilka detaljer kan ha betydelse för framtiden? Vad styr en människas handlande i olika situationer?

Det finns en kompromisslöshet hos Negra Efendić som tilltalar mig. En lust att ställa till svars och en vilja att själv vara en aktiv del av historien, som inger hopp. Den som kliver in i och rådbår sitt öde, vad det än må innefatta, utgör en viktig röst i berättelsen om vår samtid och det gör *Jag var precis som du* till en så angelägen bok.

Som läsare får vi på nära håll möjligheten att följa en ung människa under dramatiska omständigheter och hennes väg från en framtid in i en annan. Livet blev inte som vi hade tänkt oss, men någonting annat framträder istället. Är det bättre eller sämre? Är det efter en tid överhuvudtaget möjligt att avgöra? Vi vet ju inte så mycket om hur våra liv hade tett sig ifall verkligheten hade sett annorlunda ut, även om vi tenderar att tro att vi skulle göra det. Frågorna finns hela tiden under ytan när vi följer Negra och hennes familj på resan in i det nya landet Sverige, det som utgörs av bokens andra del. En resa som innefattar så mycket mer än en geografisk förflyttning från en plats till en annan. Med den nyanländas friska blickar genomsådas såväl människor som ett samhällssystem som säger sig ha inblick i och verka för integration och mångfald. Inte minst bilden av Negras första skoldag etsar sig fast, där förhoppningar om att finna tillhörighet förbyts i besvikelse när hennes skåp visar sig vara fullt av främlingsfientliga klistermärken.

Det finns också mycket värme i boken, som i skildringen av Negras slagkraftiga mamma. Hon som alltid har hjälpt alla hon har kunnat, varför skulle någon vilja göra henne illa? En av krigets mekanismer innebär att det vi tidigare varit för varandra i de flesta fall inte längre gäller. En ny arena har satts upp där nya spelregler råder. Och kanske är det en av de dyrköpta insikterna en människa som tvingas ur en förväntad framtid

gör. En insikt som också kan skapa den sorts kreativitet som Negras mamma visar prov på när hon svarar en äldre man som ber henne att åka hem istället för att stanna i Sverige och leva på bidrag: »Jag ska inte åka någonstans. Jag är svensk. Mina barn jobbar och betalar skatt här. Och du, du är gammal som en padda. Du har ätit upp din skatt för länge sedan. Det är mina barn som jobbar för både dig och mig.«

I bokens avslutande del får vi följa Negra i hennes nya liv som reporter och på resor tillbaka till Brezovo Polje, där hon söker svar på några av de frågor hon burit inom sig. Hur kunde de människor som levde sida vid sida under en lång tid plötsligt vända sig mot varandra? Vart tog deras ideal vägen? Vem bär skulden till det som hänt? Varför blundade en del? Varför reagerade inte människor i tid? Hon söker också upp före detta skolkamrater och personal på den skola i Sverige där hon möttes av rasistiska tendenser. Svaren hon får ger ibland en annan bild än den hon burit med sig, vilket visar vikten av att våga ställa frågor och undersöka den tillvaro man tror sig ha en klar bild av. Ett samtal som varje stat med demokratiska förtecken bör vara öppet för.

För vad är egentligen ett bra liv och ett bra samhälle? Frågorna hänger ihop. Författaren och pastorn Tomas Sjödin ger ett möjligt svar i en annan bok jag kommer över den här sommaren, *Eftervärme* (2003). I den möter han den kanadensiske teologen, filosofen och grundaren av hem världen över för människor med handikapp av olika slag, Jean Vanier, som konstaterar: »Det är synen på medmänniskan som växer till goda samhällen, inte husen, fabriker och ateljéerna.« Och i en krönika i DN (17/7 2016) skriver Björn Wiman dagarna efter terrorattacken i Nice med anledning av föraktet för det liv vi vanligen värnar om att »Det enda sättet att vinna detta »krig« är att skapa ett samhälle där alla invånare finner skäl att leva, inte skäl att dö.« Kanske ger Negra Efendić inget direkt svar på hur man skapar ett sådant samhälle, men hon förmedlar vikten av hur vi väljer att leva med varandra. Samtidigt ger hon en värdefull inblick i den sköra verklighet en människa befinner sig i när hon tvingas lämna en tillvaro som egentligen aldrig går att ersätta.

Livet blir inte alltid som vi har tänkt oss. Det blir någonting annat. Både när världen tycks avlägsen och när den kommer nära kan det vara bra att påminna sig om att vi delar mycket här i livet med varandra. Eller med Negra Efendićs ord: Jag var precis som du. ■